

Віктор Акімов, Павло Єремєєв

Рецепція релігійних образів у християнській метал-музиці (на прикладі гурту “Holy Blood”)

Viktor Akimov, Pavlo Yermieiev

The Reception of Religious Imagery in Christian Metal: The Case of the “Holy Blood” Band

Abstract. The article is devoted to the specifics of the reception of religious images in the work of the modern Christian metal band “Holy Blood,” one of the most popular representatives of this genre in Ukraine, as well as the way religious motifs in the band’s oeuvre are read by fans. The paper analyzes the public statements of the leader of “Holy Blood,” songs lyrics and music videos released by the band, reviews of the band’s work on the Internet and interviews conducted by the author of this work with fans of the group. It is argued that the specific ways religious images are actualized in “Holy Blood’s” body of work were influenced by processes best described in a post-secular framework. The Christian nature of “Holy Blood” affects the band’s view and ultimate rejection of some cultural features characteristic for postmodernity and metamodernity. The band’s work reproduces some cultural-level elements of how the Christian faith is perceived, which at a more theoretical level have found expression in the writings of contemporary Christian theologians. The relationship between religious images and patriotic motives in the work of “Holy Blood” is considered in the context of more general discussions about the relationship between religiosity and national consciousness. Songs and music videos produced by “Holy Blood” are compared with the work of the famous metal band “Powerwolf”, which also actualizes religious images in its work but refrains from solidarity with any particular position on faith. It is shown

that "Holy Blood" fans perceive the religious imagery in the band's work in a manner that is quite typical of postmodern religiosity. In general, the obtained results allow a better understanding of the influence of current sociocultural processes on the specifics of the perception of religion in modern society.

Keywords: Christian metal music, rock music, religion, images, "Holy Blood", post-secularism, metamodern.

У релігієзнавстві тривають дискусії стосовно того, як сучасні процеси формування інформаційного суспільства, глобалізації тощо впливають на релігійне життя соціуму. Активно ставлять під сумнів та переглядають усталені теорії, зокрема теорію секуляризації, обговорюють концепцію постсекуляризму (Горохолінська, 2019; Casanova, 1994; Casanova, 2006). Культурологічні рефлексії, пов'язані зі специфікою постмодерну та метамодерну (Барт, 1994; Тьорнер, 2016; Bakirov, 2019), також ставлять на порядок денний питання впливу сучасних соціокультурних тенденцій на характер релігійності різних суспільних груп та індивідів. У цих умовах вивчення ролі релігії в сучасній культурі, зокрема в метал-музиці, дає змогу на конкретному емпіричному матеріалі з'ясувати, яким чином різноманітні релігійні образи актуалізуються в суспільній свідомості, як релігія впливає на культурне життя.

Хоча на сьогодні жанр метал-музики не є найпопулярнішим, він має свою постійну аудиторію. Як відзначає Кейт Кан-Гарріс, представники цього жанру нерідко передають через музику найсміливіші ідеї, даючи слухачам чимало поживи для роздумів (Kahn-Harris, 2006, с. 5–8).

У нашій розвідці ми прагнемо з'ясувати, яким способом і під впливом яких факторів у творчості української християнської метал-групи «Holy Blood» актуалізуються різноманітні релігійні образи, як ці образи сприймають поціновувачі їхньої музики, порівняти рецепцію релігійних ідей у творчості гурту та у світській метал-музиці.

Образи релігії в сучасному мистецтві, зокрема в метал-музиці, уже неодноразово ставали предметом наукових досліджень (Häger, 2003; Howard, 1992; Мякотин, 2006; Никольская, 2000). Проте рецепцію релігійних образів у творчості гурту "Holy Blood" досі не вивчали. Необхідність студій у цій царині зумовлена тим, що гурт "Holy Blood" є вкрай показовим прикладом християнської метал-музики в Україні. Як буде показано нижче, колектив поєднує у своїй творчості релігійну й патріотичну тематику, що дає

змогу на прикладі творчості гурту простежувати взаємовплив релігійності й національної свідомості. Лідер гурту “Holy Blood” Федір Бузилевич зараховує себе до протестантизму (Froster, 2004), але при цьому використовує у творчості православні образи, активно контактує з представниками інших конфесій, зокрема з католиками (Нагорный, 2019). Різноманітність поглядів на релігію, поєднувану з підтримкою релігійного плюралізму, можна простежити і серед поціновувачів творчості “Holy Blood” (Респонденти № 2, 4, 5, 8). Це дає змогу на конкретному емпіричному матеріалі дослідити можливі варіанти актуалізації образу релігійних меж у суспільній свідомості, краще зрозуміти вплив різноманітних культурних тенденцій на сприйняття християнства у середовищі сучасних метал-музикантів та їхньої аудиторії.

Варто також узяти до уваги той факт, що хоча на фоні поп-музики чи R&B колектив “Holy Blood” може здатися маловідомим, у своїй ніші він є достатньо помітним. За даними британського сайту Last.fm “Holy Blood” є одним із найпопулярніших в Україні гуртів, які співають у жанрі християнської метал-музики (Last.fm, 2009). Група неодноразово об’єднувалася в тури з іншими представниками християнського року (Jerusalem, 2009; Immortal Souls, 2011; Illuminandi, 2010), рецензії на творчість колективу є на багатьох популярних музичних сайтах – і на українських (Doomster, 2007; Київський рок-клуб, 2010), і на зарубіжних (Metal.de, 2008; Rate Your Music, 2010; Folk Metal, 2015; Metal Storm, 2019 «Metal.De», «Metal Storm», «Rate Your Music», «Folk-metal.nl»). Таким чином, “Holy Blood” є одним із найвідоміших зразків української християнської метал-музики, що зумовлює додаткову актуальність вивчення рецепції релігійних образів у творчості колективу.

Джерелами нашого дослідження були пісні та відеокліпи групи “Holy Blood” (Holy Blood, 2002, 2005a, 2005b, 2010, 2015a, 2015b, 2017, 2018a, 2018b, 2019, 2020), інтерв’ю лідера гурту Федора Бузилевича спеціалізованим виданням, присвяченим рок-музиці (Вашина, 2008; Петренко, 2012; The Metal Resource, 2014; Martinez, 2020), записи його бесід на релігійні теми (Бузилевич, 2012, 2020a-g, 2022), сторінки гурту «Holy Blood» у фейсбуці (Holy Blood, 2015a, 2017), відгуки слухачів у мережі Інтернет. Окрім того, ми особисто взяли вісім глибинних інтерв’ю у слухачів гурту “Holy Blood” віком від 17 до 45 років (Респонденти 1-8). Під час інтерв’ювання ми намагалися виявити, у який спосіб різні шанувальники творчості гурту сприймають ті релігійні мотиви,

якими пронизана творчість "Holy Blood". Усі інтерв'ю записані на диктофон та розшифровані, записи зберігаються в особистій колекції авторів.

Наше дослідження базується на загальноприйнятих у релігієзнавстві принципах системності, толерантності, історизму, позаконфесійності та плюралізму. Аналізуючи релігійні образи в текстах пісень групи "Holy Blood", ми враховували проблему «герменевтичного кола», актуальну як для розуміння специфіки сприйняття релігійних образів серед представників досліджуваних спільнот (учасники групи та поціновувачі їхньої творчості), так і особливостей нашого використання існуючих концепцій (секуляризації, постсекуляризму, постмодерну і метамодерну тощо) для вивчення обраної теми. Ганс-Георг Гадамер писав: «...Розумінню слід постійно дбати про те, щоб розробляти адекватні самій суті справи проєкції сенсу, а це означає, що воно має йти на ризик припущень, які ще належить підтвердити самою "суттю справи"» (Гадамер, 1991, с. 76). Виходячи з цього положення, ми розглядали відомі теоретичні схеми як основу для постановки дослідницьких питань, а не готові шаблони для «вписування» емпіричного матеріалу. Такий підхід дає змогу, з одного боку, краще зрозуміти досліджувану тему, а з іншого – перевірити універсальність теорій, які на це претендують. Герменевтичне коло за такої умови перетворюється на спіраль від тексту до контексту, яку описав Грант Осборн (Осборн, 2009, с. 12).

Також у контексті проблематики дослідження варто звертати увагу на поняття «знаковості», тобто здатності одного предмета заміщувати у свідомості інтерпретатора інший. Культуру, як показав Юрій Лотман, можна розуміти як знакову систему, причому знак не існує ізольовано: він відсилає не лише до матеріальних предметів, а й до інших знаків. Таким чином, знак не може існувати без контексту (Лотман, 1992).

Дуже важливими для нас стали роботи, пов'язані з теорією метафор. У цьому контексті важливо відзначити роботу Джорджа Лакоффа та Марка Джонсона «Метафори, якими ми живемо» (Lakoff & Johnson, 1980), у якій переконливо продемонстровано, що метафори формують не лише наше спілкування, але й спосіб мислення та дій. Це зумовлює необхідність вивчення того, яким чином різні метафори та персоніфікації постійно використовують сучасні християнські метал-музиканти.

Гурт "Holy Blood" сформувався наприкінці 1990-х років, його склад змінювався, проте ідейний лідер колективу Федір Бузиле-

вич завжди залишався у складі групи (Last.fm, 2009). Учасники гурту неодноразово підкреслювали свою християнську позицію (Вашина, 2008; Петренко, 2012; The Metal Resource, 2014; Martinez, 2020). Одним із символів колективу довгий час був Спас Нерукотворний (Holy Blood, 2017). Лідер групи влаштовував лекції та робив відеозаписи своїх роздумів стосовно Бога, гріха, християнства (Бузилевич, 2012, 2020a-g, 2022).

Християнська спрямованість творчості колективу простежується вже в першому їхньому альбомі «Мандрівник» 2002 року (Holy Blood, 2002). Проте в контексті проблематики нашої праці особливої уваги заслуговує альбом «Хвилі танцюють», що вийшов у 2005 році та став другим у творчості «Holy Blood» (Holy Blood, 2005b). Варто звернути увагу, що для деяких із опитаних слухачів гурту саме з цього альбому розпочалося їхнє знайомство з творчістю гурту (Респонденти № 4, 5).

Однією з найбільш яскравих пісень альбому став твір «Весна», що був перезаписаний у 2020 році без зміни тексту (Holy Blood, 2020). Деякі респонденти відзначали цю пісню як один із найулюбленіших творів «Holy Blood» (Респондент № 4, 5, 6). У цій пісні вперше в творчості колективу проявляється ідея зв'язку релігії із любов'ю до природи. У наступних композиціях «Holy Blood» цей зв'язок стане ще більш помітним. У пісні «Весна» образ природи стає метафорою, що позначає особливий духовний стан людини. В образі весни також прочитується образ Істини. Ми чітко бачимо це у приспіві:

Святий Господь, Ти є любов.
Ти є Весна, життя моє,
Любов моя, життя моє,
Ти є Весна, е-ге-гей! (Holy Blood, 2020).

Звернення до Бога у даному випадку поєднується із трактуванням персоніфікованого образу Весни як християнської віри, що приходить до людини. Водночас, беручи до уваги загальний історичний контекст того періоду, якому присвячена пісня, вступ пісні може бути сприйнятий як образ хрещення Київської Русі – приходу тієї самої «Весни», справжнього (божественного) буття:

Світло серед льоду, закінчилася зима.
Розтанув холод льоду, прийшла весна
Розтоплене серце повне вогню,
Лай-ла-ла-ла, прийшла весна! (Holy Blood, 2020).

Також це може свідчити і про прагнення автора передати свій особистий релігійний досвід прийняття християнської віри.

Показовими є й наступні рядки з пісні:

Земля прагне пошуків
небесного тепла,
Щоб для душ змерзлих
прийшла Божа весна (Holy Blood, 2020).

Варто звернути увагу на те, що в цих рядках підкреслене прагнення «Землі», мирського буття до єднання із «небесним теплом», істинною вірою, що приносить у душі заблудлих «Божу весну» (істину). Тут ми бачимо, що музиканти в художній формі актуалізують висловлену Тертуліаном ідею про те, що «душа за природою є християнкою» (Тертулліан, 1910, с. 141). Відповідно до християнського віровчення, Бог є єдиним джерелом буття, відповідно, відділення від нього – це відділення від джерела буття. У світі, що є пошкодженим внаслідок людського гріхопадіння, людина може не усвідомлювати необхідність єднання з Богом, проте, відповідно до християнського вчення, створена за образом Божим істота все одно прагне до того, що може дати лише Господь. Федір Бузилевич в одному зі своїх відеозвернень каже, що кожна людина прагне до того, чого вчить християнство (Бузилевич, 2020с). Саме ці ідеї втілені в пісні «Весна» і передані за допомогою метафор природи.

У пісні «В останню битву», яка також увійшла до альбому «Хвилі танцюють», гурт звертається до образу морських походів християнізованих слов'ян, що йдуть у бій заради захисту своєї землі та віри від ворога (Holy Blood, 2005a). При цьому свобода розуміється переважно в духовному сенсі: зі «святим вогнем» у серці воїни готові звільнити свій народ від багаторічного рабства пійми, не давши жертві Христа стати марною. Окрім того, похід героїв позиціонується ще й як визвольний, із явним християнським акцентом – принести ту свободу, яку дав Ісус, іншим:

Свобода так дорого дісталася нам,
Бог за неї кров пролив,
наш обов'язок свободу тепер утримати
та іншим її принести (Holy Blood, 2005a).

В альбомі «Патріот» 2008 року остаточно сформувалася основна тематика колективу: боротьба слов'ян із загарбниками та захист землі Київської від атак язичників. У якості особливо яскравого прикладу можна виділити пісню «Патріот», від якої й отримав назву альбом (Holy Blood, 2008). Текст пісні закликає до боротьби проти язичників. Одночасно пісня кличе людей «підняти мечі» саме як патріотів своєї землі, на боці яких сам Господь.

Стогне від болю наша земля,
Плаче вітчизна слов'янська.
Гей, брат слов'янин, батьківщина чекає.
Підійми свій меч як патріот.
Землю слов'янську від зла захисти,
Від диявольських підступів, язичницької брехні.
...Час битви вже почався,
Підійми свій меч, сумніви відкинь.
У битві за душі на слов'янській землі,
Господь за нас у цій війні.
Результат битви вже вирішено,
Добро перемагає у боротьбі зі злом (Holy Blood, 2008).

У 2010 році вийшов найпопулярніший альбом колективу «Ясне сонце» (Holy Blood, 2010). Пісні у цьому альбомі пронизані закликами любити Батьківщину, природу і, що найважливіше, Бога, який все це створив. І саме Бог, як зазначав лідер колективу, виступає для них тим самим Ясним Сонцем, на честь якого названий альбом і яке «висвітлює все навколо» (Neformat, 2007).

Варто зазначити, що образ Сонця як метафора Христа є дуже характерним для християнських богослужбових текстів. Наприклад, у тропарі на свято Стрітення є наступні слова: «Радуйся, благодатна Богородице Діво, бо з Тебе засяло Сонце правди – Христос Бог наш, що просвічує тих, що в темряві» (Ярема, 2018).

Зв'язок любові до Бога та любові до Батьківщини, що вже висвітлювався у ранніх альбомах "Holy Blood", також найбільш яскраво виявляється саме в альбомі «Ясне Сонце». Для прикладу, можна навести кліп до однойменної пісні з альбому, у якому ми бачимо соліста колективу, що одягнений у білу вишиванку з українським прапором на грудях. Паралельно нам показують дівчину з хрестом на шиї, яка й піднімає образ Сонця, несучи його до людей. Лісова істота, узагальнений образ слов'янського язичництва, намагається вкрасти у дівчини її «Сонце», але, зіткнувшись з дівчиною віч-на-віч і побачивши християнський хрест на її шиї, істота лякається й добровільно віддає дівчині «Сонце» як символ істинної віри (Holy Blood, 2018b).

Поєднання християнських та українських національних символів у творчості "Holy Blood" варто розглянути у більш широкому контексті дискусій щодо зв'язку релігії та національної свідомості. Деякі теоретики націоналізму вважали релігію та національну свідомість феноменами, що найчастіше вступають у протиріччя. Так, наприклад, Карлтон Гейс уважав, що зростання національ-

ної свідомості зазвичай тісно пов'язане з процесами секуляризації (Hayes, 1926, р. 5). Пітер Альтер пише, що хоча між розвитком національних ідей та процесами секуляризації немає прямої кореляції, націоналізм за своєю сутністю є світською ідеологією, за якої саме нація, а не конфесія, стає основою ціннісної системи (Alter, 1989, р. 9–13). Проте Ерік Гобсбаум, спираючись на приклади Польщі та Ірландії, показує, що зв'язок між релігійністю та національною свідомістю може бути дуже сильним (Hobsbawm, 1992, р. 67). Як зазначають українські релігієзнавці Віктор Єленський та Людмила Филипович, релігія зіграла достатньо важливу роль у формуванні модерної української нації та формуванні феномену сучасних націй як таких (Єленський, 2006, с. 187–206; Филипович, 2006, с. 57–72). У цьому контексті зв'язок релігійних ідей та українського патріотизму у творчості «Holy Blood» є достатньо типовим.

Опитані поціновувачі творчості гурту називали зв'язок релігії та патріотизму вкрай «позитивною рисою» творчості “Holy Blood”, дехто зазначав, що поняття «Батьківщина» для них – це дещо піднесене, більш ніж просто соціальна тема (Респонденти № 4, 6).

Типовим для сучасної релігійної думки є і характерний для творчості «Holy Blood» зв'язок образів любові до Бога та любові до природи. Як стверджує у своїх працях сучасна дослідниця Іріна Фенно (Фенно, 2010), екологічна проблематика останнім часом набуває все більшого значення у християнстві. Як показали наші інтерв'ю, слухачі зауважили зв'язок божественних образів із природними у творчості “Holy Blood” (Респондент № 5).

У 2019 році колектив у своїй творчості перейшов до актуалізації образів козацтва та ще більш чіткого артикулювання ідей українського патріотизму (Holy Blood, 2019). Проте загалом їхній підхід до творчості не змінився. Уже 2020 року, із виходом ремейстрів (перевипуском у кращій якості, із новим інструменталом та вокалом) своїх старих альбомів, гурт повернувся до вже звичних для себе образів Київської Русі (Holy Blood, 2020).

Важливо відзначити, що представники гурту “Holy Blood” у творчості не торкаються багатьох християнських образів безпосередньо (Ісуса, Діви Марії і т. п.), натякаючи на них інакше, наприклад, за допомогою описів природи. Можна припустити, що для них базові, найбільш значущі у християнстві образи залишаються сферою надто інтимних особистих почуттів, сферою сакрального, що за визначенням має бути відділене, виокремлене з-поза сфери звичайних речей.

Для розуміння специфіки релігійних образів у творчості “Holy Blood” варто звернути увагу на записи лекцій їхнього лідера Федіра Бузилевича. У цих промовах можна помітити досить типові риси того стилю релігійного мислення, який утвердився в європейській релігійній філософії в Новий час, а нині зазнав трансформацій під впливом процесів глобалізації та постмодерністських викликів. Швидше за все, у нашому випадку мало місце не запозичення, а типологічна схожість відповідей на виклики сучасного світу, що даються, з одного боку, на рівні «високого» християнського богослов'я, а з іншого – на рівні популяризації власних релігійних ідей лідера християнського метал-гурту. У зв'язку з цим немає сенсу шукати тотожності між якоюсь із відомих богословських систем і поглядами, які висловлює Федір Бузилевич. Радше варто звернути увагу на ті елементи релігійної свідомості, що на теоретичному рівні знаходять вираз в існуючих теологічних концепціях, а на більш стихійному – у лекціях і пісенній творчості лідера гурту “Holy Blood”.

Виступи Федіра Бузилевича не так розкривають тонкощі християнських догматів, як мають на меті дати життєві орієнтири для будь-якої людини (зокрема, завдяки наочним, повсякденним прикладам). Важливою складовою цих виступів є захист ідеалів гуманізму та тверезості мислення (Бузилевич, 2020a-g). Отож свідомо чи несвідомо Федір Бузилевич діє в тому ж руслі, що й низка європейських релігійних філософів, починаючи від епохи Просвітництва. Із цього приводу Ірина Горохлінська зазначає, що «значна кількість новочасних філософів вказує на важливість віри та релігійності, але не як беззастережних авторитетних догм, табуйованих «сакраментів», а як інтелектуально-духовних і віроповчально-аксіологічних практик, які є усвідомленими та відповідальними, ціннісно-конструктивними як в особистісній, так і суспільній площині» (Горохлінська, 2019, с. 42–43). Розвиток і переосмислення цих ідей знаходимо і в сучасному християнському богослов'ї. Наприклад, Леслі Ньюбігін (1909–1998) уважав, що головним завданням християнської місії є побудова здорового та стійкого суспільства (Русин, 2019, с. 164).

Прагнення гурту “Holy Blood” поєднати християнську віру з метал-музикою, акцент на повсякденному житті християнина у виступах Федіра Бузилевича, є суголосним до ідей Гарві Кокса, який пише про необхідність спрямування життя сучасного християнина не на відсторонення від звичного для нашого часу побуту,

робочих буднів чи навіть дозвілля, а на усвідомлення Божої спів-присутності у всіх складових життя (Горохлінська, 2019, с. 209).

Юрій Чорноморець пише, що характерною рисою християнської теології початку третього тисячоліття є радикальне поєднання традиційності та новаторства (Чорноморець, 2013, с. 12). Творчість гурту “Holy Blood”, як і весь жанр християнського металу, є проявом тих самих тенденцій, але вже не на теологічному, а на мистецькому рівні.

Заслуговує на увагу той факт, що жодного разу колектив “Holy Blood” не робив порівняння між конфесіями християнства, ніколи не висловлювався критично щодо будь-якої з них. Учасники колективу, як правило, не афішують, до якого саме напрямку християнства вони належать, хоча на питання з цього приводу прямо відповідають, що є протестантами (Вашина, 2008). При цьому у лекціях на тему релігії лідера “Holy Blood” Федіра Бузилевича не були помічені якісь порівняння чи критика різних течій всередині християнства (Бузилевич, 2012, 2020a-g). У 2008 році Федір Бузилевич був присутній від імені гурту на євхаристії в римо-католицькій церкві з учасниками католицького християнського метал-гурту “Illuminandi” (Нагорный, 2019). Лідер “Holy Blood” різко висловлювався проти фанатизму, який, на його переконання, можуть проявляти не тільки язичники, але й християни (Петренко, 2012).

У відкритості членів групи “Holy Blood” до різних напрямків християнства та вільному контакті зі слухачами, що представляють інші релігійні вірування, можна побачити прояв деяких загальних тенденцій розвитку сучасного релігійного життя. Хосе Казанова зазначає, що за умов глобалізації світові релігії дедалі більше спираються одна на одну. Міжцивілізаційні зустрічі, культурні імітації та запозичення, діаспоральні дифузії, гібридність, креолізація та транскультурні переноси – все це складова частина глобального сьогодення (Casanova, 2006). Та й загалом екуменічні ідеї нині є дуже поширеними серед багатьох християн (Шепетяк, 2014). При цьому ідеї сутнісної єдності різних християнських конфесій достатньо популярні не лише на рівні «високого» богослов'я, але й серед пересічних християн. Діяльність групи “Holy Blood” є промовистим прикладом подібного сприйняття конфесійних меж у християнстві.

Відзначена відкритість до різних напрямів християнства проявляється і в музичній складовій творчості колективу. Один із наших респондентів, що працює звукорежисером, зазначив, що

звучання “Holy Blood” та використані в ньому лади ближчі саме до західноєвропейської середньовічної культури, до григоріанських ладів (Респондент № 7). Можливо, ця художня деталь була використана для більшого охоплення аудиторії, у тому числі зарубіжної, а також була результатом впливу західної християнської рок-музики на творчість “Holy Blood”. Одночасно у творчості колективу постійно актуалізуються образи Київської Русі й елементи православної естетики (Holy Blood, 2005b, 2015b, 2019).

Відкритість до різних релігійних досвідів демонструють і опитані шанувальники творчості “Holy Blood”. Один із наших респондентів наголошував: «Істинна віра – це якесь конфліктне поняття, мені хочеться бачити християн друзями незалежно від конфесій» (Респондент № 5). Інший респондент, заявляючи про свої християнські переконання, узагалі вирішив утриматися від обговорення теми «істинної віри» та правильного віросповідання (Респондент № 4).

Відкритість колективу проявляється не лише у ставленні до різних напрямків християнства, але й у позиції Федора Бузилевича стосовно науки. В інтерв’ю 2012 року лідер групи “Holy Blood” заявив, що християнство є «ідентичним із вірою в науку і Вселенський Розум». При цьому він стверджував, що віра у язичницьких богів суперечить сучасним науковим концепціям. У тому ж інтерв’ю він згадував про еволюцію людини, посилався на дані палеонтології (Петренко, 2012). Тут варто відзначити, що серед християн тривають дискусії стосовно можливості узгодження біблійного вчення та сучасних наукових уявлень щодо походження людини (Mahoney, 2011; Scott, 1997, p. 263–289). Федір Бузилевич у цьому питанні однозначно демонструє готовність прийняти результати сучасних наукових досліджень, узгоджуючи їх із власною вірою.

На четвертий день повномасштабної агресії РФ проти України Федір Бузилевич, який займав і займає чітку патріотичну позицію, записав короткий відеоролик під назвою «Український Пурім. Війна України з Росією. День четвертий». У цьому ролику він запалив чотири свічки на семисвічнику, що символізували чотири дні війни. При цьому він сказав, що центральна свіча символізує повну перемогу української армії (Бузилевич, 2022). Таким чином, будучи християнином, лідер гурту “Holy Blood” запозичує і деякі символи, характерні для юдаїзму.

На нашу думку, незважаючи на підкреслено релігійний сенс пісень “Holy Blood”, сам по собі вільний спосіб звернення до ре-

лігійних образів у метал-музиці можна охарактеризувати як результат впливу секуляризації. Водночас поєднання дуже незвичних для традиційної церковної музики форм із великою зацікавленістю релігійними сенсами є проявом більш загальних тенденцій, що їх описує Хосе Казанова, який вказує на збереження взаємовпливу релігії й соціуму в сучасному світі, зокрема в Україні. При цьому спосіб такого взаємовпливу стає іншим, нетиповим для досекулярного світу, зростання релігійних потреб і розвиток релігійної творчості відбувається в рамках взаємопроникнення досвідів і культур на новому ґрунті та в інших формах (Casanova, 2006, р. 14–19). На прикладі “Holy Blood” ми бачимо, що виховані у досить секуляризованому суспільстві музиканти знову звертаються до сфери потойбічного, по-новому поєднуючи релігійне та світське.

Для більш глибокого розуміння специфіки релігійних образів у творчості “Holy Blood”, варто порівняти їхні пісні та кліпи з творами популярної німецької метал-групи “Powerwolf”. Цей гурт також актуалізує у своїй творчості яскраві релігійні образи. Однак, на відміну від “Holy Blood”, німецький колектив ніколи не прагнув пропагувати якісь релігійні ідеї. Члени групи “Powerwolf” так характеризували свої релігійні погляди: «...Ми співаємо про релігію, перебуваючи на певному віддаленні від неї. Ми не фанатики, не сатаністи, не християни. Нічого. Ми – геві-метал група» (Napalm Records, 2016). Віра для них – це естетично цікавий матеріал, що надихає на творчість.

Порівняння особливостей рецепції релігійних образів у християнському метал-гурті “Holy Blood” та групі “Powerwolf”, що прямо декларує свій позарелігійний характер, дає змогу краще зрозуміти вплив особистих релігійних переконань на зміст релігійних образів у творчості українського метал-гурту.

Взаємопереплетення впливів секуляризації та постсекуляризму, вже відзначене на прикладі гурту “Holy Blood”, можна простежити і на прикладі “Powerwolf”. Релігія у творчості групи “Powerwolf” позбавлена статусу недоторканності, що, без сумніву, є наслідком процесів секуляризації. Дуже часто в творчості “Powerwolf” актуалізуються «темні», з погляду сучасної людини, боки релігії: тортури, розпуста і страти. Все це супроводжується відвертою іронією. Відповідаючи на питання стосовно основного месиджу групи, її фронтмен Карстен Брілл в інтерв’ю 2010 року сказав: «Ми і самі до себе не ставимося серйозно. Можна посміятися над собою, можна робити ті речі, які, так, викликають де-

яке невдоволення або приносять за собою щось веселе» (Napalm Records, 2016). Одночасно при іронічному забарвленні пісень і кліпів гурту, і в їхній творчості, і в публічних заявах відчувається велика зацікавленість у релігійних образах і туга за естетикою «нерозчарованого» світу. У цьому ми вже бачимо прояви того нового способу об'єднання релігійного і світського, що його описав Х. Казанова.

Хоча поєднання релігійного і світського відчутні у творчості як “Powerwolf”, так і в “Holy Blood”, у піснях та кліпах “Powerwolf” більш яскраво проявляються деякі риси постмодернізму. Як зазначає низка дослідників, для постмодернізму характерна відсутність однозначних моральних оцінок і критеріїв істини, що зумовлює релятивізацію моральних принципів, зокрема у творчості (Барт, 1994; Bakirov, 2019). Це проявляється й у піснях і кліпах гурту “Powerwolf”, під час яких учасники колективу, одягнувши хрести та чернечий одяг, демонструють образи тортур, спалення відьом та еротичні сцени; зображають і демонів, які виходять зі священнослужителів (Powerwolf, 2018a, 2018b). Гурт “Holy Blood” уникає таких тем, піднімаючи, як уже було зазначено, образи християнського минулого Київської Русі, українського козацтва, пов'язуючи їх із ідеалізованими образами християнства.

У творчості “Holy Blood” бачимо деякі риси, характерні для метамодерну. Це наочно проявляється в тому, як колектив дивиться на історію Київської Русі, надихається її образами, бажає дати слухачеві можливість справді відчути себе одним із тих самих воїнів, що йдуть на останній бій заради своєї, справжньої християнської віри (Holy Blood, 2005b, 2008). Відбувається характерне для метамодерну розкриття грандіозності, героїчності, прихованої в оповідях, упорядкування різномірних елементів, що змінює постмодерністську строкатість. Тут уже немає характерного для постмодерну заперечення істини, вільної гри з сенсами, які по суті своїй сприймають як рівнозначні (Bakirov, 2019). Причому метамодерну «туга за справжністю», що замінила постмодерну іронію, у творчості “Holy Blood” знаходить задоволення у прийнятті християнського послання, який сприймається вже в контексті постсекулярного світу.

Щоправда, “Holy Blood” пропонує образ єдиної Істини, що не є характерним для метамодерну. Адже метамодерн відмовляється від пропонування певної «правильної» позиції (одиночної, як у модерні, чи плюралістичної, як у постмодерні). Натомість метамодерн передбачає особистий пошук Істини та стан коливань між

протилежностями (Тьорнер, 2016). Але форма, за допомогою якої “Holy Blood” доносить свою Істину, може бути проявом саме характерних для метамодерну тенденцій. Поєднання християнського послання з рисами блек-металу нагадує типовий для метамодерну конструктивний пастиш – упорядкування різнотипних елементів у такий спосіб, щоб вони отримали прийнятне місце там, де первісно його не мали (Bakirov, 2019). Унаслідок цього твори починають сприйматися як дещо знайоме і прийнятне, на відміну від постмодерністської строкатості з поєднанням несумісного.

У цьому аспекті цікавим є пояснення, яке дав Федір Бузилевич про вибір назви для гурту. В інтерв’ю 2014 р. він зазначив: «Я думав про назву гурту і під час Євхаристії в церкві почув фразу «Свята кров». Я зрозумів: це все! Це ідеальна назва! Ця назва поєднує в собі яскраве вираження християнської ідеї і, водночас, звучить дуже «криваво». Ідеально підходить для християнського металу» (The Metal Resource, 2014). Як бачимо, у рамках метамодерну образ «крові Христової», що є ключовим для християнського світогляду, поєднується з характерною для металу образу крові як символу жорстокості та агресії. При цьому це поєднання здійснює християнин, який не жартує, а цілком серйозно ставиться до своєї віри.

Вирішуючи питання щодо поєднання різних соціокультурних впливів на творчість “Holy Blood”, не варто есенціалізувати терміни «модерн», «постмодерн», «метамодерн» тощо. У випадку з досліджуванним гуртом ми бачимо, що сприйнята в гурті християнська парадигма з її вірою в об’єктивну й живу Істину, трансформована в рамках ментальних механізмів і парадигм модерну (звідси, наприклад, повага Федора Бузилевича до науки і раціонального знання), тим не менше актуалізується в соціокультурних умовах, що описуються в категоріях постмодерну і метамодерну. Християнська віра з її прославленням Істини та Віри в цих умовах виявляється не тотожною зі світоглядними рисами метамодерну. Що більше, християнство також відчуває на собі впливи постмодерну. І в творчості Федіра Бузилевича ці впливи помітні. Тим не менше, християнська концепція Істини виступає фактором відходу від постмодерної іронії. При цьому, повернення до модерних чи домодерних стилів мислення в існуючих умовах виявляється неможливим. Як наслідок, деякі риси, притаманні християнській парадигмі, актуалізуються вже в ситуації метамодерну.

Окремої уваги заслуговує питання релігійності поціновувачів творчості “Holy Blood”. Наші інтерв’ю та аналіз відгуків в Інтернеті дають змогу зробити висновок, що для багатьох слухачів ори-

гінальний музичний стиль колективу стає стимулом до роздумів стосовно релігійного змісту пісень “Holy Blood” (Респонденти № 1, 6, 8). Один із наших респондентів навіть зазначив, що він, будучи атеїстом, полюбив оригінальну музичну складову, після чого почав цікавитися і християнським посланням тексту. Однак прикметно, що цей респондент зберіг атеїстичні переконання (Респондент № 8).

Одночасно зауважимо, що ті респонденти, що ідентифікували себе як християни, говорили під час інтерв'ю, що музичний стиль “Holy Blood” допомагає краще розкрити ті духовні сенси, що підіймаються в композиціях (Респондент № 1, 4, 8). Один респондент навіть характеризував творчість “Holy Blood” як своєрідний протест проти антихристиянської тематики блек-металу (Респондент № 4).

Загалом сприйняття релігійних образів у творчості гурту “Holy Blood” з боку респондентів є достатньо типовим для релігійності постмодернізму, що описана І. Горохлінською. Коментуючи тезу Романа Солов'я, за якою постмодернізм «приймає релігійний досвід, релігійні сенси та символи, щоправда, не надаючи їм при цьому жодної переваги порівняно з іншими досвідами, змістами чи символами», І. Горохлинська зазначає, що на локальному рівні постмодерного соціуму субординація сенсів існує, релігійним цінностям надається виняткове і унікальне значення (Горохлинська, 2019, с. 180). Така ж специфіка притаманна і сприйняттю релігійних сенсів серед шанувальників творчості “Holy Blood”. Для менш занурених у релігійне життя шанувальників гурту знайомство з творчістю “Holy Blood” – просто досвід, не безглуздіший, але й не важливіший за будь-що інше. Проте для слухачів, що ідентифікують себе як переконані християни, цей досвід вже набуває особистої значущості.

Підбиваючи підсумки, відзначимо, що на прикладі гурту “Holy Blood” добре видно, яким чином сучасні соціокультурні процеси впливають на специфіку сприйняття релігійних образів в середовищі представників християнської метал-музики в Україні. Зумовлене процесами секуляризації звільнення музикантів від ментального тиску традиційних форм християнського самовираження у випадку з «Holy Blood» призвело не до занепаду релігійних ідей, а до творення нових форм поєднання релігійного та світського. Це є яскравим виявом тих загальних особливостей релігійного життя сучасному світі, що їх описує Х. Казанова.

Творчість гурту також є яскравим прикладом тих взаємопов'язаних соціокультурних тенденцій, які описують у рамках концепцій постмодерну та метамодерну. Прийняття християнської концепції Істини зумовлює відмову "Holy Blood" від характерної для постмодерну іронії, що пронизує, наприклад, релігійні образи в творчості німецького метал-гурту "Powerwolf"». При цьому, відмовляючись під впливом християнських переконань від постмодерністської релятивності, музиканти у деяких аспектах своєї творчості наближаються до метамодерну, проявляючи такі його риси як туга за справжністю, метамодерна гіперсамо-рефлексивність та конструктивний пастиш. Утім, характерне для метамодерну коливання між протилежними позиціями все ж не знайшло свого вияву у творчості "Holy Blood", оскільки така позиція погано узгоджується з тим розумінням християнської Істини, яке пропонує у піснях колектив, а також їхній лідер у своїх лекціях.

Творчість "Holy Blood" є прикладом поєднання релігійності та яскраво вираженої національної ідентичності, що загалом вписується в концепції тих релігієзнавців і теоретиків націоналізму, які вказують на можливість і розповсюдженість такого взаємовпливу. Пісні гурту "Holy Blood" та промови їхнього лідера часто виражають ті ж принципи сприйняття християнства, які проявляються на більш теоретичному й концептуалізованому рівні у сучасній християнській теології: акцент на необхідності побудови здорового та стійкого суспільства, спроби усвідомлення Божої спів-присутності у всіх складових життя, поєднання традиційності й новаторства. Досить типовим для сучасного християнства є характерний для творчості "Holy Blood" мотив взаємозв'язку любові до Бога та природи. Актуалізуючи у творчості християнські ідеї, "Holy Blood" одночасно уникає будь-яких суперечок стосовно конфесійних розбіжностей всередині християнства, виявляє відкритість до даних сучасної науки та запозичення ідей і образів із інших релігій.

Шанувальники гурту "Holy Blood" сприймають релігійні мотиви в його творчості у досить типовий спосіб як для релігійності постмодернізму: якщо одні оцінюють релігійні послання "Holy Blood" в контексті постмодерної релятивності сенсів, то інші бачать у цих ідеях певний зміст, що перевершує цінність інших, нерелігійних сенсів.

Посилання

Барт, Р. (1994), “Смерть автора”, Барт, Р. *Избранные работы: Семиотика. Поэтика*. Прогресс, Москва, сс. 384–391.

Бузилович, Ф. (2012), “Адские муки (краткий конспект лекции)”, доступно за: https://armageddon.do.am/publ/adskie_muki_kratkij_konspekt_lekcii/15-1-0-30 (дата звернення: 02 вересня 2023).

Бузилович, Ф. (2020a), “О самообмане”, доступно за: <https://www.youtube.com/watch?v=QAJv8NSootk> (дата звернення: 25 серпня 2023).

Бузилович, Ф. (2020b), “Правильный христианский пример”, доступно за: <https://www.youtube.com/watch?v=UiVYCl53fhQ> (дата звернення: 04 серпня 2023).

Бузилович, Ф. (2020c), “Практическое христианство”, доступно за: <https://www.youtube.com/watch?v=qiWUZSL9L3w> (дата звернення: 30 серпня 2023).

Бузилович, Ф. (2020d), “Преображение человека”, доступно за: <https://www.youtube.com/watch?v=BShvM4B5iYk> (дата звернення: 01 червня 2023).

Бузилович, Ф. (2020e), “Путь праведных”, доступно за: https://www.youtube.com/watch?v=oVj3CMr_22Q (дата звернення: 29 серпня 2023).

Бузилович, Ф. (2020f), “Двуличие”, доступно за: <https://www.youtube.com/watch?v=pGf6HcAyQAw> (дата звернення: 23 серпня 2023).

Бузилович, Ф. (2020g), “Страх – антипод веры”, доступно за: <https://www.youtube.com/watch?v=ubkFhPhovdc> (дата звернення: 23 серпня 2023).

Бузилович, Ф. (2022), “Український Пурім. Війна України з Росією. День четвертий”, доступно за: https://www.youtube.com/watch?v=iKpbwZnfY-c&ab_channel=ФедорБузилович (дата звернення: 23 серпня 2023).

Вашина, М. (2008), “Интервью с Holy Blood”, доступно за: <http://www.metallibrary.ru/team/forum/metal/t3746/p8/> (дата звернення: 25 серпня 2023).

Гадамер, Г.-Г. (1991), “О круге понимания”, Гадамер, Г.-Г. *Неспособность к разговору. Актуальность прекрасного*. Искусство, Москва, сс. 72–91.

Горохолінська, І. В. (2019), *Постсекулярність: філософські та богословські інтенції сучасної релігійності*, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці.

Еленський, В. Є. (2006), “Релігія та процес націєтворення”, Філіпович, Л. О. (ред.) *Релігія і нація в суспільному житті України й світу*, Наукова думка, Київ, сс. 187–206.

Київський рок-клуб (2010), “*Holy Blood: сторінка гурту*”, доступно за: https://rock.ua/klub/holy_blood (дата звернення: 9 листопада 2022).

Лотман, Ю. (1992), *Статьи по семиотике и типологии культуры*, Александра, Таллин.

Мякотин, Е. В. (2006), *Рок-музыка. Опыт структурно-антропологического подхода: автореф. дисс.... канд. искусствоведения*. Саратовская гос. консерватория им. Л. В. Собинова, Саратов.

Нагорный, С. (2019), “Дембица, Польша. Прогулка по городу, концерт. Поездка Holy Blood в Польшу”, доступно за: <https://www.youtube.com/watch?v=TJHAcceobsg> (дата звернення: 01 вересня 2023).

Никольская, Т. К. (2000), “Христианская рок-поэзия 1990-х гг. в религиозно-общественном контексте”, *Русская рок-поэзия: текст и контекст*, Вып. 4, сс. 148–153.

Осборн, Г. (2009), *Герменевтическая спираль. Общее введение в Библейское толкование*, Евро-Азиатская Аккредитационная Ассоциация, Одесса.

Петренко, К. (2012), “*Holy Blood: Я слушал Gods Tower, и это отразилось на нашей музыке. Интервью*”, доступно за: <https://metalscript.net/2012/09/holy-blood-sil-intervyu/> (дата звернення: 15 серпня 2023).

Респондент № 1, 1998 р. нар., чол. статі, 04.10.2022. Інтерв'юєр – Акімов Віктор [Аудіо-запис]. *Особиста колекція автора*.

Респондент № 2, 2005 р. нар., чол. статі, 10.10.2022. Інтерв'юєр – Акімов Віктор [аудіо-запис]. *Особиста колекція автора*.

Респондент № 3, 1995 р. нар., чол. статі, 24.10.2022. Інтерв'юєр – Акімов Віктор [аудіо-запис]. *Особиста колекція автора*.

Респондент № 4, 1982 р. нар., чол. статі, 01.11.2022. Інтерв'юєр – Акімов Віктор [аудіо-запис]. *Особиста колекція автора*.

Респондент № 5, 1987 р. нар., чол. статі, 02.11.2022. Інтерв'юєр – Акімов Віктор [аудіо-запис]. *Особиста колекція автора*.

Респондент № 6, 1977 р. нар., чол. статі, 04.11.2022. Інтерв'юєр – Акімов Віктор [аудіо-запис]. *Особиста колекція автора*.

Респондент № 7, 1993 р. нар., чол. статі, 06.11.2022. Інтерв'юєр – Акімов Віктор [аудіо-запис]. *Особиста колекція автора*.

Респондент № 8, 2000 р. нар., чол. статі, 04.12.2022. Інтерв'юєр – Акімов Віктор [аудіо-запис]. *Особиста колекція автора*.

Респондент № 8, 2000 р. нар., чол. статі, 12.11.2022. Інтерв'юєр – Акімов Віктор [аудіо-запис]. *Особиста колекція автора*.

Русин, І. І. (2019), “Міціональна теологія Леслі Ньюбігіна”, доступно за: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.21/Rusin.pdf (дата звернення: 20 серпня 2023).

Тертуллиан (1910), *Апологетические сочинения Тертуллиана. Часть 1*. Типография Акционерного Общества “Петр Барский”, Киев.

Тьорнер, Л. (2016), “Маніфест метамодернізму”, доступно за: <https://thesyncretictimes.wordpress.com/2016/02/22/metamodernist-manifesto-ukrainian> (дата звернення: 22 серпня 2023).

Фенно, І. М. (2010), “Церква і екологічні проблеми людства”, *Схід*, Вип. 103, № 3, сс. 97–101.

Филипович, Л. О. (2006), “Функції та роль релігії в етнічних процесах”, Филипович, Л. О. (ред.) *Релігія і нація в суспільному житті України й світу*. Наукова думка, Київ, сс. 57–72.

Чорноморець, Ю. П. (2013), “Теологічне повернення до традиції на початку третього тисячоліття як шлях відкритості та діалогу”, *Філософська думка – Sententiae*. Спецвипуск 3, сс. 8–15.

Шепетяк, О. М. (2014), “Церква і екуменізм: кроки до об'єднання”, *Наука. Релігія. Суспільство*, Вип. 11, № 1, сс. 47–53.

Ярема, М. (2018), “Сонце правди і Визволитель душ наших. Стрітення Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа”, доступно за: <https://www.ukr-parafia-roma.it/uk/nascosto-120/1111-сонце-правди-і-визволитель-душ-наших.html> (дата звернення: 23 серпня 2023).

Alter, P. (1989), *Nationalism*. Edward Arnold, London and New York.

Bakirov, D. R. (2019), “Metamodern stipulation”, available at: <https://medium.com/@denysbakirov/metamodern-stipulation-3cbd5fc01c> (Accessed 20 August 2023).

Casanova, J. (1994), *Public Religions in the Modern World*. The University of Chicago Press.

Casanova, J. (2006), “Rethinking Secularization: A Global Comparative Perspective”, Beyer, P. and Beaman, L. (eds.) *Religion, Globalization, and Culture*. Brill, pp. 101–120.

Doomster (2007), “Християнська Метал Музика”, доступно за: <https://rock.lviv.ua/article/4867/> (accessed 19 August 2023).

Folk Metal (2015), “Holy Blood group overview”, available at: <https://www.folk-metal.nl/bands/h/holy-blood/> (accessed 19 August 2023).

Froster (2004), “Новосту Om Holy Blood”, available at: <https://www.froster.org/forum/lofiversion/index.php?t3469-o.html> (accessed 31 August 2023).

Häger, A. (2003), “Christian rock concerts as a meeting between religion and popular culture”, *Scripta Instituti Donneriani Aboensis*, Vol. 18, pp. 36–55.

Hayes, C. (1928), *Essays on Nationalism*, The Macmillan Company, New York.

Hobsbawm, E. (1992), *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*, Cambridge University Press, Cambridge and New York.

Holy Blood (2002), “*The Wanderer. Album*”, available at: <https://www.last.fm/music/Holy+Blood/The+Wanderer> (accessed 01 September 2023).

Holy Blood (2005a), “In the Last Battle. Song”, available at: <https://www.karaoketexty.cz/texty-pisni/holy-blood/in-the-last-battle-802288> (accessed 18 November 2023).

Holy Blood (2005b), “*Waves Are Dancing. Album*”, available at: <https://www.discogs.com/release/1015380-Holy-Blood-Waves-Are-Dancing> (accessed 29 August 2023).

Holy Blood (2008), “*Patriot. Album*”, available at: <https://www.discogs.com/ru/release/2441708-Holy-Blood-The-Patriot> (accessed 29 August 2023).

Holy Blood (2010), “*Shining Sun. Album*”, available at: <https://www.discogs.com/master/731207-Holy-Blood-Shining-Sun> (accessed 29 August 2023).

Holy Blood (2015a), “*Family/Church. Facebook page*”, available at: <https://www.facebook.com/groups/HolyBloodChurch/> (accessed 17 August 2023).

Holy Blood (2015b), “*The Patriot. Music video*”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=CEhge5OgwrE> (accessed 29 August 2023).

Holy Blood (2017), “*Official page*”, available at: <https://www.facebook.com/HolyBloodofficial> (accessed 17 August 2023).

Holy Blood (2018a), “*Official Chanel*”, available at: <https://www.youtube.com/@holybloodofficial8261> (accessed 05 August 2023).

Holy Blood (2018b), “*Shining Sun. Music video*”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=GD8XsyQBsl4> (accessed 29 August 2023).

Holy Blood (2019), “*Voice Of Blood. Album*”, available at: <https://www.discogs.com/master/1572793-Holy-Blood-Voice-Of-Blood> (accessed 29 August 2023).

Holy Blood (2020), “*The Spring. Music video*”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=3Hou8q-4Qo4> (accessed 29 August 2023).

Howard, J. R. (1992), "Contemporary Christian Music: Where Rock Meets Religion", *The Journal of Popular Culture*, Vol. 26, No. 1, pp. 123–130.

Illuminandi (2010), "Official page", available at: <https://www.facebook.com/illuminandi> (accessed 12 August 2023).

Immortal Souls (2011), "Official page", available at: <https://www.facebook.com/ImmortalSoulsOfficial> (accessed 08 August 2023).

Jerusalem (2009), "Official website", available at: <https://www.facebook.com/jerusalemSweden> (accessed 30 August 2023).

Kahn-Harris, K. (2006), *Extreme Metal: Music and Culture on the Edge*, Berg, Oxford.

Lakoff, G. & Johnson, M. (1980), *Metaphors We Live By*, University of Chicago Press, Chicago.

Last.fm (2009), "Holy Blood group overview", available at: <https://www.last.fm/music/Holy+Blood> (accessed 19 August 2023).

Mahoney, J. (2011), *Christianity in Evolution: An Exploration*. Georgetown University Press, Washington, D.C.

Martinez, M. (2020), "Interview with Fedor Buzilevich", available at: <https://www.youtube.com/watch?v=suslUwR3PcI> (accessed 29 August 2023).

Metal Storm (2019), "Holy Blood group overview", available at: https://metalstorm.net/bands/band.php?band_id=1758&bandname=Holy%2BBlood (accessed 29 August 2023).

Metal.de (2008), "Holy Blood gruppenseite", available at: <https://www.metal.de/bands/holy-blood-97497/> (Accessed 25 August 2023).

Napalm Records (2016), "Powerwolf – Kreuzweg – Of Wolves And Men (Documentation)", available at: <https://www.bilibili.com/video/BV1Ut411Y7ge/> (accessed 30 August 2023).

Neformat (2007), "Holy Blood. Music metal forum", available at: <https://forum.neformat.com.ua/metal/7493-holy-blood-17.html> (accessed 15 August 2023).

Powerwolf (2018a), "Demons Are a Girl's Best Friends", available at: https://www.youtube.com/watch?v=jhK2ev_O-pc (accessed 21 August 2023).

Powerwolf (2018b), "Fire & Forgive", available at: <https://www.youtube.com/watch?v=Xmr6iscmd1g> (accessed 19 August 2023).

Rate Your Music (2010), "Holy Blood: discography", available at: https://rateyourmusic.com/artist/holy_blood (accessed 17 August 2023).

Scott, E. C. (1997), "Antievolution and Creationism in the United States", *Annual Review of Anthropology*, Vol. 26, pp. 263–289.

The Metal Resource (2014), “Interview With Fedor Buzilevich of ‘Holy Blood’”, available at: <http://mauce.nl/site/interview-with-fedor-buzilevich-of-holy-blood/> (accessed 15 August 2023).

References

Bart, R. (1994), “Smert avtora”, Bart, R. *Izbrannyye raboty: Semiotika. Poetika*. Progress, Moskva, ss. 384–391.

Buzilevich, F. (2012), “Adskie muki (kratkiy konspekt leksii)”, available at: https://armageddon.do.am/publ/adskie_muki_kratkij_konspekt_lekcii/15-1-0-30 (accessed 02 September 2023).

Buzilevich, F. (2020a), “O samoobmane”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=QAJv8NSootk> (accessed 25 August 2023).

Buzilevich, F. (2020b), “Pravilnyiy hristianskiy primer”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=UiVYCl53fhQ> (accessed 04 August 2023).

Buzilevich, F. (2020s), “Prakticheskoe hristianstvo”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=qiWUZSL9L3w> (accessed 30 August 2023).

Buzilevich, F. (2020d), “Preobrazhenie cheloveka”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=BShvM4B5iYk> (accessed 01 June 2023).

Buzilevich, F. (2020e), “Put pravednyih”, available at: https://www.youtube.com/watch?v=oVj3CMr_22Q (accessed 29 August 2023).

Buzilevich, F. (2020f), “Dvulichie”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=pGf6HcAyQAw> (accessed 23 August 2023).

Buzilevich, F. (2020g), “Strah – antipod veryi”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=ubkFhPhovdc> (accessed 23 August 2023).

Buzylevych, F. (2022), “Ukrainskyi Purim. Viina Ukrainy z Rosiieiu. Den chetvertyi”, available at: https://www.youtube.com/watch?v=iKpbwZnfY-c&ab_channel=FedorBuzylevych (accessed 23 August 2023).

Vashina, M. (2008), “Intervyu s Holy Blood”, available at: <http://www.metallibrary.ru/team/forum/metal/t3746/p8/> (accessed 25 August 2023).

Gadamer, G.-G. (1991), “O krughe ponimaniya”, Gadmer, G.-G. *Nesposobnost k razgovoru. Aktualnost prekrasnogo*. Iskusstvo, Moskva, ss. 72–91.

Horokholinska, I. V. (2019), *Postsekuliarnist: filosofski ta bohoslouski intentsii suchasnoi relihiinosti*. Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yuriia Fedkovycha, Chernivtsi.

Yelensky, V. Ye. (2006), “Relihiia ta protses natsiietvorennia”, Fylypovych, L. O. (red.) *Relihiia i natsiia v suspilnomu zhytti Ukrainy y svitu*, Naukova dumka, Kyiv, ss. 187–206.

Kyivskyi rok-klub (2010), “*Holy Blood: storinka hurtu*”, available at: https://rock.ua/klub/holy_blood (accessed 09 November 2022).

Lotman, Yu. (1992), *Stati po semiotike i tipologii kulturyi*, Aleksandra, Tallin.

Myakotin, E. V. (2006), *Rok-muzyka. Opyit strukturno-antropologicheskogo podhoda: avtoref. diss.... kand. iskusstvovedeniya*. Saratovskaya gos. konservatoriya im. L. V. Sobinova, Saratov.

Nagornyy, S. (2019), “*Dembitsa, Polsha. Progulka po gorodu, kontsert. Poezdka Holy Blood v Polshu*”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=TJHAceobbsg> (accessed 01 September 2023).

Nikolskaya, T. K. (2000), “Hristianskaya rok-poeziya 1990-h gg. v religiozno-obshchestvennom kontekste”, *Russkaya rok-poeziya: tekst i kontekst*, Vyip. 4, ss. 148–153.

Osborn, G. (2009), *Germenevticheskaya spiral. Obschee vvedenie v Bibleyskoe tolkovanie*. Evro-Aziatskaya Akkreditatsionnaya Assotsiatsiya, Odessa.

Petrenko, K. (2012), “*Holy Blood: Ya slushal Gods Tower, i eto otrazilos na nashey muzyke. Intervyu*”, available at: <https://metalscript.net/2012/09/holy-blood-sil-intervyu/> (accessed 15 August 2024).

Respondent № 1, 1998 r. nar., chol. stati, 04.10.2022. Interviuier – Akimov Viktor [Audio-zapys]. Osobysta kolektsiia avtora.

Respondent № 2, 2005 r. nar., chol. stati, 10.10.2022. Interviuier – Akimov Viktor [audio-zapys]. Osobysta kolektsiia avtora.

Respondent № 3, 1995 r. nar., chol. stati, 24.10.2022. Interviuier – Akimov Viktor [audio-zapys]. Osobysta kolektsiia avtora.

Respondent № 4, 1982 r. nar., chol. stati, 01.11.2022. Interviuier – Akimov Viktor [audio-zapys]. Osobysta kolektsiia avtora.

Respondent № 5, 1987 r. nar., chol. stati, 02.11.2022. Interviuier – Akimov Viktor [audio-zapys]. Osobysta kolektsiia avtora.

Respondent № 6, 1977 r. nar., chol. stati, 04.11.2022. Interviuier – Akimov Viktor [audio-zapys]. Osobysta kolektsiia avtora.

Respondent № 7, 1993 r. nar., chol. stati, 06.11.2022. Interviuier – Akimov Viktor [audio-zapys]. Osobysta kolektsiia avtora.

Respondent № 8, 2000 r. nar., chol. stati, 04.12.2022. Interviuier – Akimov Viktor [audio-zapys]. Osobysta kolektsiia avtora.

Respondent № 8, 2000 r. nar., chol. stati, 12.11.2022. Interviuier – Akimov Viktor [audio-zapys]. Osobysta kolektsiia avtora.

Rusyn, I. I. (2019), “Misionalna teolohiia Lesli Niubihina”, available at: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.21/Rusin.pdf (accessed 20 August 2023).

Tertullian (1910), *Apologeticheskie sochineniya Tertulliana*, Chast 1, Tipografiya Aktsionernogo Obschestva “Petr Barskiy”, Kyiv.

Terner, L. (2016), Manifest metamodernizmu, available at: <https://thesyncretictimes.wordpress.com/2016/02/22/metamodernist-manifesto-ukrainian> (accessed 22 August 2024).

Fenno, I. M. (2010), “Tserkva i ekolohichni problemy liudstva”, *Skhid*, Vyp. 103, № 3, ss. 97–101.

Fylypovych, L. O. (2006), “Funktsii ta rol relihii v etnichnykh protsesakh”, Fylypovych, L. O. (red.) *Relihiia i natsiia v suspilnomu zhytti Ukrainy y svitu*. Naukova dumka, Kyiv, ss. 57–72.

Chornomorets, Yu. P. (2013), “Teolohichne povernennia do tradytsii na pochatku tretoho tysiacholittia yak shliakh vidkrytosti ta dialohu”, *Filosofska dumka – Sententiae*. Spetsvypusk 3, ss. 8–15.

Shepetiak, O. M. (2014), “Tserkva i ekumenizm: kroky do obiednannia”, *Nauka. Relihiia. Suspilstvo*, Vyp. 11, № 1, ss. 47–53.

Yarema, M. (2018), “Sontse pravdy i Vyzvolytel dush nashykh. Stritennia Hospoda Boha i Spasa nashoho Isusa Khrysta”, available at: <https://www.ukr-parafia-roma.it/uk/nascosto-120/1111-sontse-pravdy-i-vyzvolytel-dush-nashykh.html> (accessed 23 August 2023).

Alter, P. (1989), *Nationalism*. Edward Arnold, London and New York.

Bakirov, D. R. (2019), “Metamodern stipulation”, available at: <https://medium.com/@denysbakirov/metamodern-stipulation-3cbd5fc01c> (accessed 20 August 2023).

Casanova, J. (1994), *Public Religions in the Modern World*. The University of Chicago Press.

Casanova, J. (2006), “Rethinking Secularization: A Global Comparative Perspective”, Beyer, P. and Beaman, L. (eds.) *Religion, Globalization, and Culture*. Brill, pp. 101–120.

Doomster (2007), “Khrystyianska Metal Muzyka”, available at: <https://rock.lviv.ua/article/4867/> (accessed 19 August 2023).

Folk Metal (2015), “Holy Blood group overview”, available at: <https://www.folk-metal.nl/bands/h/holy-blood/> (accessed 19 August 2023).

Froster (2004), “Новому Om Holy Blood”, available at: <https://www.froster.org/forum/lofiversion/index.php?t3469-o.html> (accessed 31 August 2024).

Häger, A. (2003), “Christian rock concerts as a meeting between religion and popular culture”, *Scripta Instituti Donneriani Aboensis*, Vol. 18, pp. 36–55. <https://doi.org/10.30674/scripta.67281>

Hayes, C. (1928), *Essays on Nationalism*, The Macmillan Company, New York.

Hobsbawm, E. (1992), *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*, Cambridge University Press, Cambridge and New York.

Holy Blood (2002), “*The Wanderer. Album*”, available at: <https://www.last.fm/music/Holy+Blood/The+Wanderer> (accessed 01 September 2023).

Holy Blood (2005a), “*In the Last Battle. Song*”, available at: <https://www.karaoketexty.cz/texty-pisni/holy-blood/in-the-last-battle-802288> (accessed 18 November 2023).

Holy Blood (2005b), “*Waves Are Dancing. Album*”, available at: <https://www.discogs.com/release/1015380-Holy-Blood-Waves-Are-Dancing> (accessed 29 August 2023).

Holy Blood (2008), “*Patriot. Album*”, available at: <https://www.discogs.com/ru/release/2441708-Holy-Blood-The-Patriot> (accessed 29 August 2023).

Holy Blood (2010), “*Shining Sun. Album*”, available at: <https://www.discogs.com/master/731207-Holy-Blood-Shining-Sun> (accessed 29 August 2023).

Holy Blood (2015a), “*Family/Church. Facebook page*”, available at: <https://www.facebook.com/groups/HolyBloodChurch/> (accessed 17 August 2023).

Holy Blood (2015b), “*The Patriot. Music video*”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=CEhge5OgwrE> (accessed 29 August 2023).

Holy Blood (2017), “*Official page*”, available at: <https://www.facebook.com/HolyBloodofficial> (accessed 17 August 2023).

Holy Blood (2018a), “*Official Chanel*”, available at: <https://www.youtube.com/@holybloodofficial8261> (accessed 05 August 2023).

Holy Blood (2018b), “*Shining Sun. Music video*”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=GD8XsyQBsl4> (accessed 29 August 2023).

Holy Blood (2019), “*Voice Of Blood. Album*”, available at: <https://www.discogs.com/master/1572793-Holy-Blood-Voice-Of-Blood> (accessed 29 August 2023).

Holy Blood (2020), “*The Spring. Music video*”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=3Hou8q-4QO4> (accessed 29 August 2023).

Howard, J. R. (1992), “Contemporary Christian Music: Where Rock Meets Religion”, *The Journal of Popular Culture*, Vol. 26, No. 1, pp. 123–130.

Illuminandi (2010), “*Official page*”, available at: <https://www.facebook.com/illuminandi> (accessed 12 August 2023).

Immortal Souls (2011), “Official page”, available at: <https://www.facebook.com/ImmortalSoulsOfficial> (accessed 08 August 2023).

Jerusalem (2009), “Official website”, available at: <https://www.facebook.com/jerusalemSweden> (accessed 30 August 2023).

Kahn-Harris, K. (2006), *Extreme Metal: Music and Culture on the Edge*, Berg, Oxford.

Lakoff, G. & Johnson, M. (1980), *Metaphors We Live By*, University of Chicago Press, Chicago.

Last.fm (2009), “Holy Blood group overview”, available at: <https://www.last.fm/music/Holy+Blood> (accessed 19 August 2023).

Mahoney, J. (2011), *Christianity in Evolution: An Exploration*. Georgetown University Press, Washington, D.C.

Martinez, M. (2020), “Interview with Fedor Buzilevich”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=suslUwR3PcI> (accessed 29 August 2023).

Metal Storm (2019), “Holy Blood group overview”, available at: https://metalstorm.net/bands/band.php?band_id=1758&bandname=Holy%2BBlood (accessed 29 August 2023).

Metal.de (2008), “Holy Blood gruppenseite”, available at: <https://www.metal.de/bands/holy-blood-97497/> (Accessed 25 August 2023).

Napalm Records (2016), “Powerwolf – Kreuzweg – Of Wolves And Men (Documentation)”, available at: <https://www.bilibili.com/video/BV1Ut411Y7ge/> (accessed 30 August 2023).

Neformat (2007), “Holy Blood. Music metal forum”, available at: <https://forum.neformat.com.ua/metal/7493-holy-blood-17.html> (accessed 15 August 2023).

Powerwolf (2018a), “Demons Are a Girl’s Best Friends”, available at: https://www.youtube.com/watch?v=jhK2ev_O-pc (accessed 21 August 2023).

Powerwolf (2018b), “Fire & Forgive”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=Xmr6iscmd1g> (accessed 19 August 2023).

Rate Your Music (2010), “Holy Blood: discography”, available at: https://rateyourmusic.com/artist/holy_blood (accessed 17 August 2023).

Scott, E. C. (1997), “Antievolution and Creationism in the United States”, *Annual Review of Anthropology*, Vol. 26, pp. 263–289.

The Metal Resource (2014), “Interview With Fedor Buzilevich of ‘Holy Blood’”, available at: <http://mauce.nl/site/interview-with-fedor-buzilevich-of-holy-blood/> (accessed 15 August 2023).